

اي. جي. اُتم جو آخرين صفحو

جئن ٽي ۱۶ ڊسمبر جنم دن ويجهو آيو تئن ٽي اميرڪا مان آيل پيٽ رڪمٽي سندر چئنائيءَ جا فون اچڻ لڳا ته پنهنجي مخزن 'پيار' طرفان توهانجو خاص انڪ ڪڍڻ ٿي چاهيان جيڪا منهنجي توهان لاءِ گرو ڊڪشٽا ٿيندي. منهنجي گهڻي انڪار کي به نه مڃيائين. هن يڪدم ۵۰-۳۰ چئن کي ليڪ موڪلڻ لاءِ خط لکيا، فون ڪيا. ڪن تمام ٿورن انڪار ڪيس. ٽن چئن 'ها' چئي به دوکو ڏنس.

پيٽ رڪمٽيءَ کي جئن ليڪ اچڻ لڳا تئن پوني ۾ ڪمپيوٽر تي ڪمپوز ڪرائيندي ويئي. ڪي ٿورا اڳ ۾ به ڇپيل ليڪ ڪنيائين ۽ مونکي به 'پاڻ بابت' لکڻ لاءِ چيائين. مون چيومانس ته مون ڪڏهن به پنهنجي اخبارن، مخزنن ۾ پاڻ بابت نه لکيو آهي. چڱو ڀلا ڪمپوز ٿيل سڀ مواد موڪل ته ڏسي ڪجهه رد عمل لکان. پيٽ رڪمٽيءَ جو موڪليل مواد ڏٺم ته ۴۵-۳۰ ليڪ آهن. هڪ، باسٽن اميرڪا مان نرنجن دوداڻي آهي جنهن ۵۰-۶۰ جي ڏهاڪي ۾ 'نئين دنيا' ۾ ڪهاڻيون ۽ نثري نظم لکيا هئا. پوءِ اميرڪا هليو ويو هو. هيترن ليڪن ۾ رڳو ستن ساهتڪارن منهنجي سچ چوڻ ۽ اصول پرستيءَ جو قدر ڪيو آهي. گلاب گدواڻي، شريڪانت صدف، لچمڻ ڪڪڙيجا، وينا شرنگي، ليلارام رچنداڻي، چيلارام ڪياڻي ۽ اي. اين. راجاڻي. باقي اڪثر ٻين ائين چيو آهي ته ڊپلوميٽ نه ٿيڻ ۽ سمجهوتو

مونڪي خبر آهي ته سنڌيءَ جو واهپو گهڻيل آهي پر
 اُن جي لاءِ گهڻي ۾ گهڻو ذميوار سرڪار ۽ ساهتڪار پاڻ
 آهن جيڪي اڪثر نه ٻارن سان گهر ۾ سنڌي ٻالھائين
 ۽ نه کين سنڌي سکيا ڏيڻ تي زور ڏين. جيتوڻيڪ عام
 طرح ڪلاس هلائڻ وغيره جي به لهر اُٿندڙ آهي ۽ اڻردار
 آهي. اُن جو روشن منار وانگر مثال گانڌيڌام مان نيم
 سان، سنڌي ڪلاس هلائيندڙ پاءُ چيلارام ڪياڻي آهي جنهن
 هزارين شاگرد پيدا ڪيا آهن پر ديوناڱريءَ وارن اُتي هڪ
 به ڪچيءَ کي سنڌي نه سيکاري آهي.
 شال سرڪاري عملدارن ۽ اڳوانن، ساهتڪارن ۽ ٻين سنڌين
 کي سُمَت اچي!

نه ڪرڻ ڪري دوستن کان الڳ ٿلڳ ٿي ويو آهي. عجب آهي ته مان ۱۹۴۱ع کان پبلڪ لائيف ۾ سرگرم آهيان، اسٽوڊنٽس يونين، پروگريسو گروپ هلايم، ڪانگريس هلدل ڪئٽ انڊيا ۾ جيل ويس. ڪاليج مسيلني 'ڦليلي' جي سمپادڪي ڪيم.

ورهائي بعد ۱۹۴۸ع جي فسادن ڪري لڏڻو پيم ۽ ايس. اي. جو امتحان ۱۹۴۹ع ۾ ممبئيءَ ۾ ڏنم. پاس ڪري يڪدم بمبئي سيڪريٽريٽ ۾ نوڪري ڪيم پر سنڌي ٻوليءَ ساھت ۽ سنڌيت جو ڪاريہ ڪندو رهيس. پنهنجي سنڌ واري تخلص 'اُتم' سان ڪم ڪيم. ۱۹۶۱ع ۾ گجرات ۽ مهاراشٽر پرائنٽ نهيا ته سنڌي ٻولي ۽ سنڌيت جي ڪاريہ لاءِ ميءَ مهني ۾ گزيٽيڊ پوسٽ تان استيعفا ڏنم. ايم. يو. ملڪاڻيءَ جي لفظن ۾ مون 'ساھت کي هتي پُٺر جنم ڏنو'. مون هڪ ئي وقت سنڌي ساھت منڊل، 'نئين دنيا'، 'سندو ڌارا هفتيوار' ۽ 'اڪل پارت سنڌي ٻولي' ۽ ساھت سڀا جو ڪم ڪيو. (۱۹۵۹ع). سڀا جو جنرل سيڪريٽري ٿي چئن پرڏانن، اين. آر. ملڪاڻي، منگهارام ملڪاڻي، بي. ايڇ. ناگراڻي ۽ ايل. ايڇ. اجواڻيءَ سان ڪم ڪيم. ايتري قدر جو مالهيءَ جي (۶۷-۶۸-۶۹) ٽن سالن ۾ سميلن نه ڪرڻ ڪري نيم مئل سڀا ۾ (۱۹۷۰ع) ۾ 'الور سميلن' ڪرائي) جان وڌي ۽ 'سنڌي ٻوليءَ لاءِ سنڌي لپي' جي نيتيءَ کي پنهنجو اُدیش بڻايو.

اهي ۳۵ سال (۱۹۴۹-۱۹۷۳ع) سنسٽائن ۽ اخبارن ۾ ڪم ڪندي، نه اڳ ۾ نه هاڻي مون پاڻي الڳ الڳ محسوس

ڪيو آهي. ٻين جي اهڙي رايي کي سرڳواسي موهن ڪلپنا
 منهنجي ڇپايل ڪتاب 'سنڌي ڪهاڻي، ناٽڪ ۽ تنقيد'
 (۱۹۸۱ع) ۾ جواب ڏنو آهي ۽ پاڻ مون خلاف لکيل بغض
 ۽ پهتان لاءِ معافي وٺي مهاندا جو ثبوت ڏنو آهي. (نئين
 دنيا نومبر ۱۹۷۱ع). مهاڳ ۾، ڪلپنا مون کي ڀڳ پرش
 سڏيندي لکيو، 'حسابي ۽ ڳڻت جي منصوبائي ذهني ڪان
 آڇو اُتر قلم خواهه زبان سان منهن تي وڇائي ڪڍندڙ،
 ان ڪري نان ڊپلومٽ ۽ گهٽ پسند ايندڙ آهي. ان
 ڪري هن ڪيترا دوست وڃايا آهن پر، هن دوست وڃايا
 آهن يا دوستن اصول وڃايا آهن يا اُهي بدليا آهن يا
 هُو مايوس ۽ تخليقي طور ٿڌا ٿي ويا آهن يا پئسي
 مائل نظام ۾ حقيقت شناس ٿيا آهن ۽ پنهنجو وجود
 بچائڻ جي جدوجهد ۾ سرگردان آهن يا تحرڪ تان پيشنبردار
 ٿيا آهن يا سرڪاري ۽ نيم سرڪاري مفادن جي سنسٽاواڊ
 جو بڪُ ٿيا آهن....؟ جنهن آشاواڊ جي روشن مناري تي
 دائما پنهنجو مقام بڻايو آهي، اُهو هندستان ۾ فقط هڪ
 شخص آهي، 'اي. جي. اُتر'.

سرڳواسي موهن ڪلپنا هيءُ جواب ۲۰ سال اڳ لکيو
 هو جيڪو اڄ به نت نئون آهي. هن ڪتاب ۾ مون خلاف
 گهڻو غلط لکندڙ سندر اڳناڻي ۽ ارڃن حاسد کي به جواب
 آهي. سندر مون کي جيتوڻيڪ ۱۹۷۰ع واري الور سميلن تي
 ڪيل ڪاريه تي لکندي چوي ٿو ته، 'جي اُتر نه هجي
 ها ته هلچل مري وڃي ها يا هجي ئي نه ها'. ايڏي
 اهميت پري الور سميلن کي اصل هن جي هاڻوڪي پرڏان،

خود سندر به وساري ڇڏيو جڏهن هن ممبئيءَ ۾ ۱۹۹۹ع ۾ انعام ڏيڻ بابت سپا جي اتهاسڪ ليک ۾ سنڌي لپيءَ وارو اُديش ترڪ ڪري ديوناگريءَ لپيءَ سان ٺاه ڪيو ويو، جيڪو سنڌي ٻوليءَ ۽ سنڌيت هلچل کي دهرم رسائيندڙ آهي. اهڙو ساڳيو ڪم ارجن حاسد به ڪيو آهي. 'رهنما' مخزن ۾ ديوناگري سنڌي لپيءَ کي بلاڪار (Rape) سڏيو پوءِ به ديوناگريءَ ۾ پنهنجو ساهت اڪادمي انعامي ڪتاب چند ڏوڪڙن لاءِ ڇپائڻ جي اجازت ڏني.

مان سنڌي لپيءَ کي ئي پنهنجي ٻولي، ساهت ۽ سنڌيت جي سڃاڻپ ۽ اُن جي نشاني ٿو سمجهان جنهن ۾ اڄ به اڌ سؤ کن اسڪول هلندڙ آهن ۽ لک يا ڏيڍ لک شاگرد آهن ۽ سوين ساهتڪار آهن، اخبارن، مخزنون ۽ ڪتاب نڪرندا آهن. پر ديوناگريءَ ۾ ته ٻاراڻي کان مئٽرڪ تائين هڪ به اسڪول ڪونهي، لکندڙ ڪونهي. ديوناگري ڪاريه ڪندڙ سنڌي لپيءَ ۾ پيا لکن ۽ ڇپائين.

مان ديوناگري سنڌي وارن سان سمجهوتو اصل ڪونه ڪندس جو اُن کي سنڌيت ۽ سنڌي جاتيءَ جو دشمن ٿو سمجهان. نه مونکي ڪو انعام ڪپي يا ڪو ٻيو مفاد گهرجي. مون ته پنهنجا حاصل ڪيل انعام ٻين کي ڏيئي ڇڏيا ۽ بزرگ ترقي پسند ليکڪا ٿلي سڌارنگاڻيءَ کي ڏهه هزار ڏيئي سمنان ڪيو. تنهن کانپوءِ هوءَ گذاري ويئي. سڄي قوم هن کي وساري ڇڏيو هو جنهن جي ياد مون تازي ڪرائي ۽ مَوْت بعد به هن جي نالي ۾ هزارين روپيا انعام ڏنا.